СТАРИ НАДГРОБНИ СПОМЕНИЦИ У СЕЛУ ВРУЋИЦИ
(срез Тешањ)

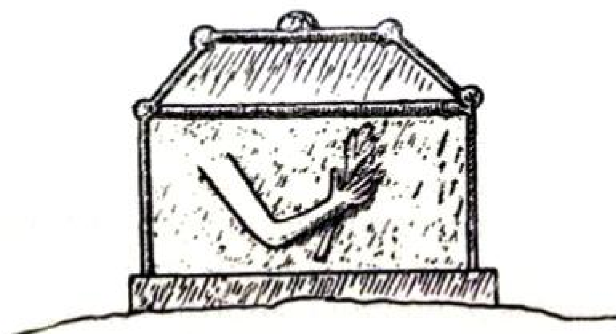
Написао:
ПЕТАР БОГУНОВИЋ
учитељ у Теслићу

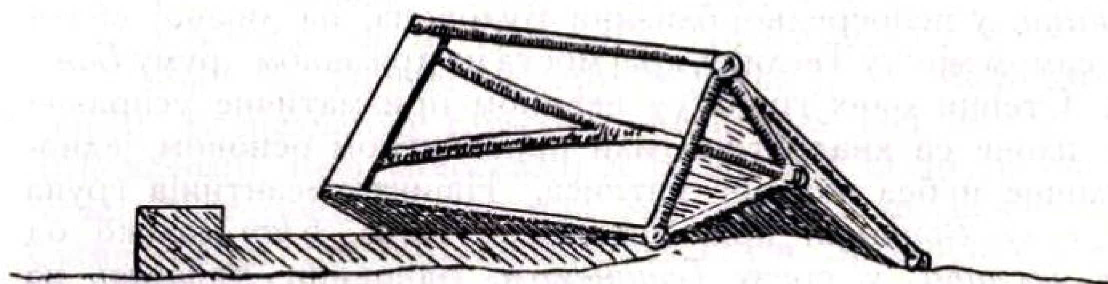
У сливу доњег тока *Мале* и средњег тока *Велике Усоре* налазе се на више мјеста, у мањим и већим групама, као и појединце, старински стећци (каменови, биљези). Највећа група таквих стећака је у сеоцу *Гомљеници,* у непосредној близини рудокопа, на лијевој обали *Усоре,* као и у самом мјесту Теслићу, крај моста на државном друму *Бања Лука—Добој.* Стећци ових група су већином призматичне усправне или положене плоче са квадратном или правокутном основом, једноставне, једноличне и без икаквог натписа. Најинтересантнија група стећака је у селу *Врућици,* крај истоимене бање, 6 *km* далеко од индустријског *Теслића,* у срезу *Тешањском,* Бановини *Врбаској,* на једном малом брежуљку, на југозападној падини брда *Стражбенице,* на којој се још данас разабиру темељи некога старога града. До тих гробова води уз *Бркића Поток* сеоски пут, као одвојак обласног друма *Теслић—Фратрова Ћуприја.* То гробље окружено је данас густим насељем. Изнад њега су куће *Самарџића,* а испод, у непосредњој близини, куће *Бркића.* Са тога брежуљка отвара се лијеп видик према западу и југозападу, дочим је према истоку и сјеверу затворен *Стражбеницом* и *Градином,* поврх којих води неки стари камени друм, који народ назива *Калдрма.* Долина је врло питома, обилује лијепим ораницама, ливадама, храстовим гајевима и студеним изворима, званим *Змајевац, Каревац, Риљевац* и т. д. Да је ту некада успијевала и винова лоза свједоче нам остаци саме лозе, а и називи *Виноград* и *Лозик,* којим су означене поједине данашње оранице.

Група ових интересантних надгробних споменика састоји се од три стећка (камена, биљега), од којих се сваки разликује посебним обликом и величином.

а) Највећи, за којег народ вјерује, да је гроб *„Војводе Момчила“* (слика 1 доњи), имаде 240 *cm* дугу, 160 широку и 40 дебелу основу,

правилно изграђену од једног комада. На тој плочи лежи данас преваљени горњи дио споменика. Тај горњи дио имаде облик правилног *саркофага,* у облику куће са двокрилним кровом. Правилно истесани и орнаментиком украшени саркофаг је ових димензија: Од основе до шљемена саркофага висина 150 *cm*, ширина 100, а дужина 165. Ивице су му обрубљене са 12 *cm* дебелим округлим рубом. Рубови односно ивице, завршавају се на угловима у камене, мало овеће јабуке Са шљемена источне и западне равнине спушта се из јабуке кроз средину исто таков округао руб, који се од сре: ине грана на двије

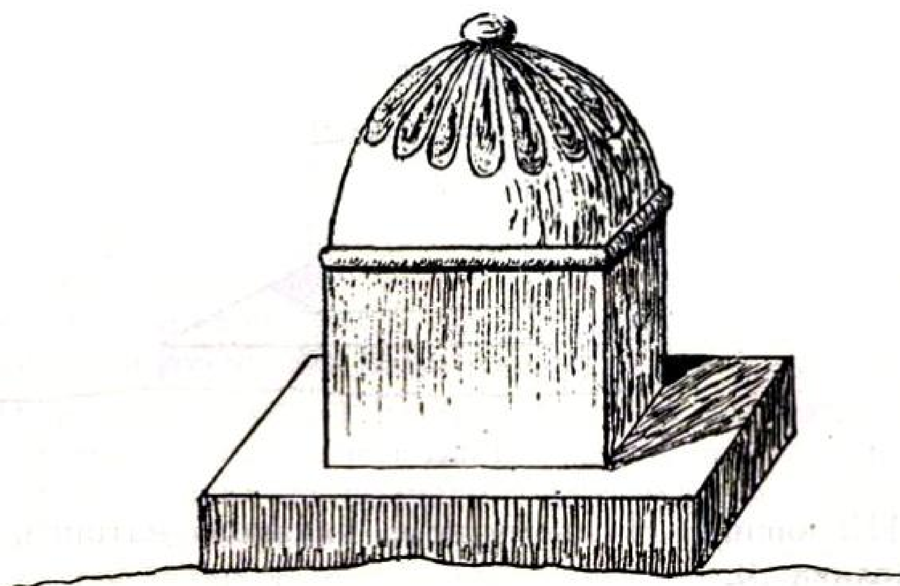

Слика 1.

стране и спаја са доњим 15 *cm* широким рубом. Јужна и сјеверна страна саркофага је облика правокутног, са 165 *cm* дужине и 115 ширине. Пошто стећак лежи срушен са доље окренутом сјеверном страном, то се о наментика може видјети само на горе окренутој јужној страни. На истој се види врло правилно утесана рука (десница) од рамена, савијена у лакту, а са песницом, која држи *топуз* или *бакљу*. Та скулптура је израђена врло лијепо и за оно вријеме управо умјетнички, те има ове димензије: Од рамена до лакта (надлактица) 40 *cm*, од лакта до зглоба (подлактица) 50; ширина зглобова 8·5, горњи дио песнице широк 12, палац 19, кажипрст 16, велики прст 17, прстењак 16, а мали прст 14 *cm* дугачак. Испод песнице са пруженим палцем у вис, налази се држак од топуза (може бити и бакље), који је на доњој слободној страни дугачак 20, а од руке до округлог дијела топуза т. ј. главе 18 *cm*. Сама глава од топуза (бакље) је елиптичног облика са три реда бразда, односно избочина, од којих је средња дуга 14 *cm*, а двије крајње по 11. По овој истесаној или боље рећи утесаној руци са топузом, јасно је, да је покојник окренут гла-

вом према западу, као што се обично копају и данас кршћани. Да ли има какове орнаментике или натписа на супротној, сјеверној страни, окренутој сада према земљи, није познато ни најстаријим људима у селу. Али се даде свакако закључити, да с обзиром, што постоји орнаментика и напријед споменута ознака на јужној страни, да ни ова сјеверна, која је ради своје тежине дубоко уронула у земљу, није остала празна, већ да је и на њој утесан исти или што је још вјероватније, неки други знак, обиљежје моћи и владарства. Лако је могуће, да се на тој страни налази натпис.

б) Стећак, за којег народ неосновано вјерује, да је гроб *сӯпруге Војводе Момчила,* мањи је од првога, те се налази непосредно уз узглавље, окренут по дужини од сјевера према југу. И он је постављен на 240 *cm* дугачкој, 180 широкој и 40 дебелој призматичној плочи

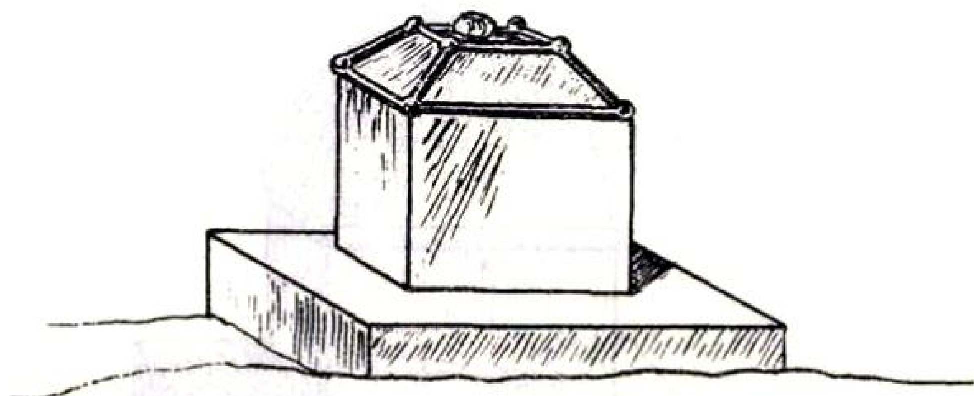

Слика 2.

(слика 2). На тој огромној плочи уздиже се слободни дио стећка у облику обелиска са висином од 180 *cm* и правокутном основом, са 120 *cm* дужине и 110 ширине. Овај стећак имаде преко половице утесан појас 14 *cm* широк, те се од њега почиње сужавати и свршава се у облику купуле, на чијем се врху налази истесана јабука, из које се спуштају на све стране удубине (бразде) и 14 поља. Својом израдом и правилношћу изгледају као купула или капа са спуштеним покривачем. На стећку нема никакових других орнамената, те стоји усправно на свом мјесту; једино на јужној страни га је изглодао зуб времена, што се види из једне велике пукотине. Премда овај стећак имаде облик самосталног гроба, и ако народ вјерује, да је то гроб *„сӯпруге Војводе Момчила"*, добром посматрачу биће одмах јасно, да је овај стећак *састӯавни дио* оног напријед описаног гроба испод *саркофага.* Доказ је што стоји на једној огромној плочи, окренутој по дужини од сјевера према југу, те има облик обелиска, који својом висином наткриљује друга два стећка и стоји управо геометријски тачно изнад камене плоче, на којој се виде тачно удубине, гдје је стајао саркофаг. Да то није посебан гроб већ споменик (биљег) свје-

дочи нам и његов положај. У случају, да је ту сахрањен мртвац, био би гроб окренут према истоку као и друга два.

в) Трећи стећак, који је по народном вјеровању гроб *„сина Војводе Момчила"*, лежи 130 *cm* јужно од главнога. По својој изради је најједноставнији, а по величини најмањи. Његова плоча од 115 *cm* дужине, 90 ширине и 50 дебљине, потпуно је уронула у земљу. На тој плочи стоји мало сагнут стећак. Он је израдом доста сличан првом, јер је и он саркофаг у облику куће са четверокрилним кровом, али се не свршава у једном шљемену, већ свака страна има облик правилног трапеза. На горњем дијелу правокутно-хоризонталног крова истесана је јабука, која имаде овалан облик, са 69 *cm* опсега. Рубови и овога стећка су обрубљени округло истесаним, 10 *cm* дебелим рубом. Димензије горњег дијела стећка су ове: 100 *cm* дужине, 80

Слика 3.

ширине и 110 висине. На њему нема никакова натписа, ни посебне скулптуре (слика 3).

Премда је околина, у којој се налазе ти старински споменици насељена српско-православним и римо-католичким становништвом, њихово је вјеровање о тим гробовима неподијељено. Једни и други вјерују, да у њима леже кости чланова породице *Војводе Момчила,* који је некада владао овим крајевима. Прича се, да је дворове имао на мјесту, гдје се сада налазе остаци старога града. Испод градине, да је била велика варош и да се и данас знаде за мјесто, гдје су биле ковачнице.

И ако на гробовима нема никакове кршћанске ознаке (крста-крижа) ипак су тврдо увјерени, да су кршћани. Народ вјерује, да су ти гробови светиња и чувари њихова села и околице. Недозвољавају их прекопавати, јер би их по њихову вјеровању побио лед. Несметани, мирни опстанак тих гробова доводе у везу са родом у години. За вријеме великих суша похађају те гробове, те се моле Богу за благу кишицу. Док нијесу имали цркава држали су на њима обљетнице (масла) т. ј. молитве за родну годину.

Прича се, да је за вријеме турске владе неко покренуо један мањи камен и како се налазио на узвисини, он се одваљао за неколико метара у долину. Те их је године наводно побио страшан лед. Одмах се сложише сељаци и у јесен извукоше камен на старо мјесто.

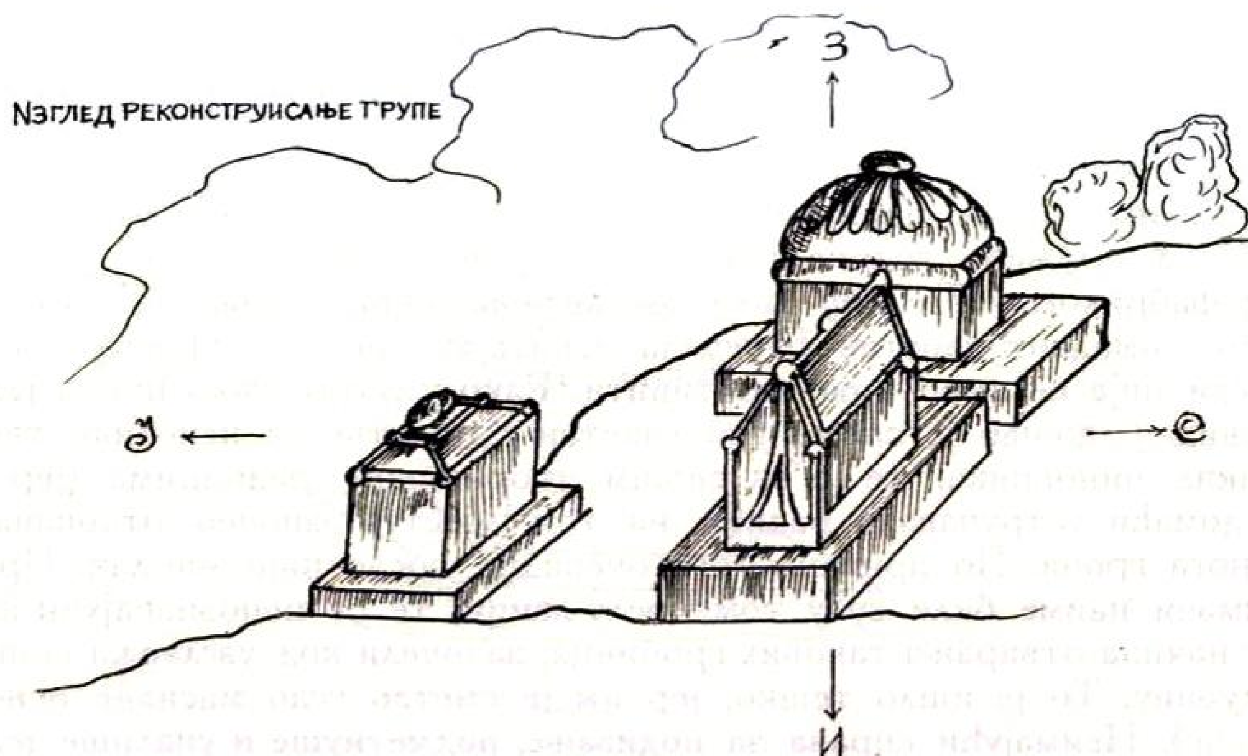
Ово вјеровање прелази с кољена на кољено, те их не може нико увјерити о противном. Чуо сам, да још и данас долазе на гробове они, којима је учињена какова неправда или их тишти какова бол, те у самоћи, вјерујући, да то чује добри владар, проклињу свога противника, који им је неправду учинио и бол нанио, и вјерују, да ће клетва стићи противника, јер је управљена са тога мјеста.

Све до прољећа године 1916, били су ти гробови недирнути. Турци их нијесу дирали, јер на њима није било никакова кршћанског обиљежја, а послије окупације народ је то бранио. Могуће је једино, да је за турске владавине горњи дио главнога стећка и одвојен од главне основне плоче и преваљен, са намјером и мишљењем, да ће се одмах испод саркофага нешто наћи. И тако је остао на мјесту преваљен, јер толики масив није било лахко натраг повратити и уз најбољу вољу. У прољеће године 1916. за вријеме светског рата, кадно је над фабриком у *Теслићу* била постављена војна управа, предузео је војни комадант капетан *Бауер* да испита те гробове. Његовој заповиједи није се смио нико противити. Рано у јутро, како прича један очевидац, дошао је споменути капетан у друштву са неколико творничких чиновника, те је са својим творничким радницима (јер су се домаћи устручавали радити на том мјесту) започео откопавање једнога гроба. По причању тога очевидца, посао није био лак. Предузимачи наиме били су у том послу лаици, те су непознавајући правог начина отварања такових гробница, започели код узглавља копати у дубину. То је ишло тешко, јер им је сметао угао масивне основе (плоче). Неимајући справа за подизање, подметнуше и упалише једну мину, која срећом није имала великог дјеловања, јер је од масивне плоче откинула тек један комадић. Након дугог копања, тек око три сата послије подне, докопаше до гроба (костура), који је, како прича очевидац, био засвођен поточним каменицама. И сад се догоди нешто што учвршћује народно вјеровање: *„И у тај час“* прича један старац, *„док су они пребирали земљу и прегледавали кости око главе, изненада се наоблачи и удари страшан пљусак. Муња опали у један храст у непосредној близини гробова. Сви се разбјежаше однесавши неколико комадића хаљинке и два три прстенчића, а гроб оставише отворен.* Сутрадан послаше раднике, да поврате земљу у гроб и да га затворе.“ И заиста и данас се види, на мјесту гдје је копано, да је то било неко лаичко истраживање и да је обављено у журби и остављено у нереду.

Пошто ме интересовало, да ли су ти предмети својевремено предани у Народни музеј у Сарајеву или су можда за вријеме рата послани на страну, једном сам приликом отишао у музеј и потражио те предмете. Предусретљивошћу тамошњих чиновника, нашао сам у дворани за средњовијекове старине те нађене предмете, под именом: *Предмети нађени у Врућици под једним каменом.* Ту се налазе ове ископине: један златан прстен, по изради дубровачког поријекла. На њему се виде са горње стране израђене двије главе, мушка и женска, а са доње стране двије руке састављене у знаку руковања

(поздрављања). Један сребрен прстен са тешко читљивим натписом, те један други златан прстен са лијепом орнаментиком. Осим тога, ту се налази неколико комадића (крпица) скупоцјеног броката са златном жицом (потком), остацима одјеће. Напокон ту се налази и један комад жељеза и велики ексер кованац.

Пошто су ти, по својој изради и облику јединствени споменици у нашој држави, сада у поремећену положају, покушао сам да их

Слика 4.

цртежем прикажем у реконструисаном положају т. ј. онако како су изгледали у почетку свога постојања (слика 4). Како се на цртежу види, више исправљеног саркофага подиже се обелиск (за којег народ вјерује да је гроб), који са саркофагом чини једну цјелину и представља врло лијеп и скупоцјен споменик.

Други гроб који је такођер саркофаг у облику куће са прикраћеним кровиштем, стоји у једнаком положају као и први и у истој висини.

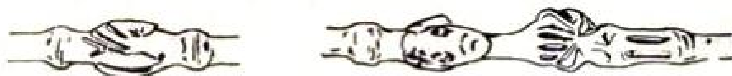
Прстење из Вруһице.

Описао

Владислав Скарић.

Прстење, које писац претходнога чланка (Стари надгробни споменици у селу Вруһици) г. Богуновић спомиње, налази се у збирци средњевијековних старина сарајевског музеја под бројевима 392, 393 и 394.

Најљепши од њих је један узан, златан прстенчић. Прстенски обруч се састоји од два фигурална и два натписна дијела. Један

ХВНРNОГАБОГЬПОМАГА

Горе су фигуративни детаљи са златног прстена, а доље је натпис са сребрне бурме.

фигурални дио претставља двије руке успружених прста. Руке поклапају једна другу длановима, а прсти се једне руке савијају око прста друге руке као при руковању. На обадвије руке изнад шака има по једна двострука халка у форми гривне. Изнад гривни руке престају. Други фигурални дио претставља једну људску прилику. На глави јој је нешто цилиндрасто као ступ. Под ступом, а изнад чела глава је оивичена једним редом коврцика од косе. Лице је дугуљасто. Врат је подугачак и прелази у стрменита рамена. Од врата и рамена спушта се вертикално наниже пет набора од хаљине. Преко хаљине је пребачен огртач, чији се крајеви на прсима доста дубоко испод врата састају и при томе праве косе наборе. Једно мало испупчење претставља трбух, од кога се спуштају наниже три вертикална набора од огртача. При дну набора су двије хоризонталне халке. На два натписна дијела стоји написано ВНРNОГА БОГА ПОМА. Прстен има унутарњи промјер од 17 *mm*. Натписни дио прстенова обруча је широк једва 2 *mm*, у прсима од фигуре 4 *mm*, а у састав-

љеним рукама такођер 4 *mm*. Људска фигура заједно са цилиндрастим продужењем дугачка је 20 *mm*.

Други златни прстен је бурма, широка 4 *mm*. Спољашња површина је сва исписана, само што је почетак и сршетак натписа растављен орнаментом у форми слова Ж. И овај прстен има унутарњи промјер од 17 *mm*. Натпис гласи: ВНРNОГ4 БОГЬ ПОМ4Г4. Овај је прстен дуго ношен на руци, па је напис добро истрвен.

Обадва златна прстена су од бјеличаста злата.

Трећи је прстен бурма од сребра, превучена црном патином. Унутарњи промјер износи око 19 *mm*. Прстенски обруч је широк $4^1/_2$ *mm*. На обручу је урезан натпис, чији почетак и свршетак раставља орнаменат у форми слова Х. Натпис гласи: ВНРNОГ4 БОГЬ ПОМ4Г4. Слова су рељефно искочила напоље, а удубљења су попуњена неком црном масом.

Натпис на приложеној слици је са сребрног прстена. Факсимиле није потпуно вјеран, али ипак показује све особине писма на оригиналу. На првом златном прстену резач је Ь у ријечи БОГЬ направио као 4 и испустио је задњи слог Г4 у ријечи ПОМ4Г4. Обадвоје је учинио с тога, што му је прстенски обруч био премален и за фигуре и за натпис.